

Karpiński, Rafał

"Analecta Cracoviensia, t. XV", Kraków
1983 [dr. 1984] : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/3, 623-624

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Franciszek Ziejka, *Złota legenda chłopów polskich*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1984, s. 423, ilustr.

Książka krakowskiego historyka literatury jest zbiorem szkiców ukazujących w myśl założeń autora powstawanie i funkcjonowanie w świadomości zbiorowej legend dotyczących chłopskich bohaterów indywidualnych i zbiorowych. F. Ziejka przedstawia wątki karpaccich śpiących rycerzy, chłopskich obrońców ojczyzny przed najazdem szwedzkim, Aleksandra Kostki-Napierskiego, Bartosza Głowackiego i raclawickich kosynierów, żołnierzy-tułaczy z Legionów Dąbrowskiego, Jakuba Szelę i uczestników rabacji, chłopów biorących udział w powstaniu chochołowskim, wreszcie różne wersje stosunku włościan do powstania styczniowego. Jak widać autor bierze na warsztat zarówno legendy pozytywne jak i negatywne, tzw. „czarne”. Uwzględnia przede wszystkim materiał ściśle literacki, odwołując się w poszczególnych przypadkach do publicystyki, pamiętników i ikonografii.

We wstępie autor zapowiada wykorzystanie zarówno dorobku dawniejszych jak i współczesnych badaczy świadomości zbiorowej, trudno jednak dopatrzeć się w książce spełnienia tej obietnicy. Powoływane na początku nazwiska m.in. E. Curtisa, E. Panofsky'ego czy J. Le Goffa zdają się zatem pełnić głównie funkcje zdobnicze. W pracy przeważają ujęte chronologiczne obszernie relacje o materiale źródłowym, który udało się zebrać autorowi. Słusznie sięga on nawet do trzeciorzędnej literatury, choć chyba zbyt dokładnie ją streszcza, przy czym nieraz gubi się stosunkowo szczupły komentarz własny. Szczególnie odczuwa się braki w zarysowaniu kontekstu historycznego przytaczanych opinii o chłopach-bojownikach czy powstańcach. Warto było szerzej przedstawić zaangażowania polityczne autorów poszczególnych wypowiedzi oraz uwikłanie ich w stereotypy propagandowe, z reguły niewysokiego lotu. Dotyczy to zwłaszcza tekstów dwudziestowiecznych; w wielu spośród nich mamy przecież do czynienia z próbami sztucznej kreacji legend, które nie weszły do potocznego obiegu. Brak stosownych badań socjologicznych utrudnia oczywiście ocenę stopnia popularności poszczególnych wątków.

Inną usterką jest niepełne ukazanie stanu badań historycznych, szczególnie nowszych, na temat owych wyobrażeń i stereotypów oraz ich rzeczywistych wzorców. Podobne ujęcie zdarza się niestety w analogicznych pracach. I tak F. Ziejka nie informuje czytelnika w sposób bardziej szczegółowy o ustaleniach Adama Kerstena czy wypowiedziach Janusza Tazbira na temat Aleksandra Kostki-Napierskiego; daremnie też szuka się w książce informacji o pracach W. Zajcwa czy E. Kozłowskiego, zmierzających do ustalenia faktycznego składu społecznego uczestników powstania styczniowego.

A. S.

„Analecta Cracoviensia” t. XV, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1983 [dr. 1984], s. 411.

Kolejny tom „Analectów” za rok 1983, który ukazał się wiosną następnego roku zawiera kilka interesujących rozpraw historycznych. Warto go tu polecić przede wszystkim dla publikacji Marii Kowalczyk „Cuda jasnogórskie spisane w r. 1435”. Chodzi tu o odkryty przez autorkę rejestr miraculów jasnogórskich. Od-

nalazł się on na karcie ochronnej kodeksu (obecnie BJ sygn. 2322) najpewniej paulińskiej prowieniencki, który spisano około 1470 r. Pergaminową kartę użyto przy oprawie jako *postfolium* przycinając ją ze znaczną szkodą dla tekstu. Szczególnie kłopotów przysparza brak zakończenia dokumentu. Spis ma charakter urzędowy. Sporządził go nieznany notariusz wraz z komisją na prośbę przeora Andrzeja. W wigilię Zielonych Świątek i trzy kolejne dni świąteczne 1435 r. (4—7 czerwca) przyjmował zeznania świadków. Przypadał wtedy jeden z jasnogórskich odpustów. Dokument liczy około 50 zapisek ujętych bardzo skrótowo w 46 wierszach. Powstanie dokumentu łączy się z ożywieniem kultu po napaści na Jasną Górę w 1430 r. Niestety jego stan zachowania nie pozwala określić chronologii cudów. Zeznania dotyczą uzdrowień pielgrzymów przybywających w znacznym procencie ze Śląska. M. Kowalczyk zapoczątkowała we wstępie do tej edycji porównawcze studium wydanego spisu ze zbiorem, który uchodził dotąd za najstarszy: dołączony do „Historia pulchra” Piotra Rydzyńskiego (Risinius) z 1524 r. Rejestr z 1435 r. zawiera 15 zapisek uwzględnionych przez Risinius. Dalsze postulowane przez wydawcę badania są niezbędne; nie będą też łatwe z racji stanu zachowania dokumentu. Odczuwa się brak zamieszczenia podobizny odnalezionego spisu.

W tomie drukuje się nadto następujące rozprawy historyczne. Historyka starożytności i historiografii zainteresuje tekst Mariana Plezi o ostatnim dziele Tadeusza Zielińskiego, tj. o dwóch ostatnich niedrukowanych tomach cyklu tegoż uczonego pt. „Religie świata antycznego” (t. V: „Religia świata rzymskiego” i t. VI: „Chrześcijaństwo antyczne”). Plezia scharakteryzował rękopis (zachowany w BUW) i jego zawartość, ukazał dzieje jego powstania i próby wydania. W aneksie zamieścił 32 wojenne listy Zielińskiego oraz dwa jego córki Teresy do kolegów w kraju.

Nadto drukuje się w tomie rozprawy: Romana Zawadzkiego o interpretacji 52 księgi „Historii Rzymskiej” Cassiusa Dio, Zenona Piecha na temat znanej pieczęci Leszka Czarnego z przedstawieniem św. Stanisława (interpretuje interesująco autor jej symbolikę jako wyraz tendencji zjednoczeniowej polityki księcia, a także w kontekście konfliktu Leszka Czarnego, z biskupem Pawłem z Przemankowa) i O. Dominika Widera, który zestawia najstarsze rękopisy przekładów na polski dzieł św. Jana od Krzyża (21 rękopisów z XVII—XVIII w.) głównie „Drogi na Górę Karmelu” i „Nocy ciemnej duszy...” tłumaczonych także we fragmentach.

R. K.

Mecenas, kolekcjoner, odbiorca, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki Katowice, listopad 1981, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, s. 303.

Stowarzyszenie Historyków Sztuki swe sesje poświęca bądź problematyce skoncentrowanej na jednej epoce, bądź konkretnym regionie, bądź — jak w przypadku tej książki — na temacie rozpatrywanym w długiej perspektywie czasowej, bez precyzowania granic geograficznych. Tytuł sesji, której niepełne pokłosie zawarto w niniejszej książce narzucał podjęcie refleksji teoretycznej i porządkującej (warto byłoby zasygnalizować co się do tomu nie dostało). Wypełnił ją klarownie wprowadzający referat J. Białostockiego. Wszystkie pozostałe — poza jednym — dotyczą Polski. Wyjątkiem jest pisany z pasją tekst B. Dąb-Kalinowskiej dotyczący Rosji przełomu XVII/XVIII w. pt.: „Mecenas czy sterowanie sztuką?”.